

MÖHTƏŞƏM 20 İL 2003 2023

Azərbaycan xalqı, hər bir azərbaycanlı bu gün yalnız müasir deyil, son bir neçə əsrlik dövlətçilik tariximizin ən şərəfli və qürurlu günlərinə şahidlik edir. Çünki son bir əsrdə ilk dəfə olaraq ölkəmizin ərazi bütövlüyünü təmin etmişik. Son bir neçə əsrdə birinci dəfə olaraq işğal altındakı torpaqlarımızın azad edilməsinə nail olmuşuq. Buna qədər isə həm 19-cu əsrdə, həm 20-ci əsrdə yalnız itmişik, əzilmişik, əsarət altında yaşamışıq, öz torpaqlarımıza məcburi köçkünə, qaçqına çevrilmişik.

Bütün bunlar barədə düşünərkən, yenə də tarixə ekskurs etməli oluruq və görürük ki, bu gün ucaldığımız milli qürurumuzun təməlinə 30 il əvvəl Azərbaycanda başlanan Heydər Əliyev siyasəti dayanır. Bu siyasətin ötən 20 ildə möhtəşəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən layiqincə və qətiyyətli davam etdirilməsinin nəticəsi olaraq Azərbaycan artıq xeyli müddətdir ki, öz tarixinin ən qüdrətli dövrünü yaşayır. Ötən 20 ilin ən böyük həqiqəti odur ki, Prezident İlham Əliyev Azərbaycanı ildən-ildə öz inkişafının yeni mərhələlərinə yüksəltmiş, torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsi üçün də etibarlı təməllər və möhkəm zəmin formalaşdırdı.

Beləliklə, İlham Əliyevin müdrik rəhbərliyi və qətiyyətli siyasətinin nəticəsində torpaqlarımız işğaldan azad edildi, ərazi bütövlüyümüz təmin olundu. İndi Azərbaycan dövlətinin prioriteti və Prezident İlham Əliyev dediyi kimi, milli ideyamız işğaldan azad edilmiş ərazilərimizin bərpası, məcburi köçkünlərin öz doğma el-obalarına dönüşünün təmin edilməsidir.

4 min nəfərdən çox vətəndaşımız doğma yurduna qayıdıb

2022-ci ilin yayından ötən müddət ərzində respublikamızda 4 min nəfərdən çox vətəndaşımız işğaldan azad ediləndən sonra yenidən qurulan şəhər və kəndlərdə daimi yaşamağa başlayıb. Məcburi köçkünlərin ilk olaraq Zəngilan rayonunun Ağal kəndində məskunlaşması ilə başlanan geri dönüşlər göstərir ki, bu proses ən müxtəlif şəkildə həyata keçirilir. Bununla Azərbaycan repatriasiya sahəsində də yeni nümunələr ortaya qoyur.

Əslində, repatriasiya bir şəxsin doğma ələsinə qayıtmasına deyilir. Dünyada repatriasiya ilə bağlı nümunələr çoxdur. Xatırladım ki, BMT təsis etdiyi gündən repatriasiya problemi, öz ərazilərindən və ya öz ölkələrindən köçkün və qaçqın düşmüş insanların geri qayıdış prosesini istər beynəlxalq hüquqda, istər dövlət-lərərsi münasibətlərdə hər zaman diqqət mərkəzində olmuşdur.

Lakin istisna halda söhbət insanın doğulduğu, böyüdüüyü, yaşadığı, lakin müharibə nəticəsində qaçqın və köçkün düşdüüyü bir coğrafi məkana qayıdışından gedir. Bu qayıdış xaricdən də ola bilər, ölkə daxilindən də. Azərbaycan gəldikdə, Ermənistanın Qarabağ bölgəsini və ətraf rayonlarımızı işğal etməsi nəticəsində 30 ilə yaxın doğma evlərindən köçkün düşmüş vətəndaşlarımız torpaqlarımızın azad edilməsindən sonra həyatlarının ən böyük arzusuna çatıb və mərhələli şəkildə Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda qayıdırlar.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan dövləti hələ Vətən müharibəsinə qədər məcburi köçkünlərin, habelə tarixi Azərbaycan torpaqları olan indiki Ermənistanın didərgin salınmış soydaşlarımızın mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün bütün imkanlarını səfərbər edib. Respublikamızın müxtəlif yerlərində bu məqsədlə 100-dən artıq qəsəbə və şəhərcik salınıb. Ulu Öndər Heydər Əliyevin bu sahədə müəyyən etdiyi kursu davam etdirən Prezident İlham Əliyev 2003-cü ildən sonra qaçqınların və məcburi köçkünlərin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması, onların məşğulluğunun təmin edilməsi ilə bağlı 70-dən çox form və sərəncam imzalamışdır.

2007-ci ildə Azərbaycanda sonuncu qadın şəhəri loğv edildi. Cənab İlham Əliyev 2003-cü il oktyabrın 1-də prezident seçkiləri rəfəsində ilk görüşünü Biləsuvar rayonu ərazisində məcburi köçkünlər üçün salınmış yeni qəsəbələrdə keçirərkən bir dəfə də olsun qadın düşərgəsinin qalmaqalını bəyan etmişdi. Beləliklə, Azərbaycanda mövcud olmuş 12 qadın düşərgəsinin 2001-ci ildən başlayan loğvı prosesi 2007-ci ilin sonunda başa çatdırılıb. Bütün bunlar vaxtilə Nazirlər Kabinətinin söhbəti vəzifəsində çar-

lışdığım və Milli Məclisdə fəaliyyət göstərdiyim illərdə təsadüf etdiyindən həm Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin, həm möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin qaçqın və məcburi köçkünlərin mənzil-məişət şəraitlərinin yaxşılaşdırılmasına nə qədər böyük diqqət-lə yanaşmalarının şahidi olmuşam.

Cocuq Mərcanlıdan başlayan Böyük qayıdış

2022-ci il noyabrın 16-da Prezident İlham Əliyev "Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası" haqqında 2022-ci il iyulun 22-də təsdiq edilmişdir. "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"na təsdiq etmişdir. Bu proqram Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda qayıdışla bağlı hədəflərin, qarşıya qoyulan vəzifələrin sistemli, uzlaş-

Sərəncama əsasən, milli prioritetlərə uyğun olaraq "Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası" haqqında 2022-ci il iyulun 22-də təsdiq edilmişdir. "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı" isə "İşğaldan azad

"Biz ölməzdən gələni edirik ki, keçmiş məcburi köçkünlər üçün ən yaxşı şərait yaradılsın. Onlar buna layiqdirlər, çünki onlar 30 il ərzində çətin şəraitdə yaşayıblar. Burada söhbət təkcə fiziki durumdan getmir. Söhbət 30 il ərzində doğma evlərdən məhrum edilmiş insanların psixoloji vəziyyətindən gedir. Onlar geri qayıtmaq

lərdə məktəblər, xəstəxanalar, uşaq bağçaları və digər sosial və vətəndaşlara xidmət infrastrukturunu yaradırlar.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun iqtisadi potensialının həyata keçirilməsi və geri dönmə vətəndaşların məşğulluğunun təmin edilməsi üçün azad edilmiş ərazilərdə iqtisadi subyektlərin yaradılması da dövlət tərə-

fuluq işləri davam edir. Birinci mərhələdə şəhərdə 4 min nəfərə yaxın sakinin yaşaması nəzərdə tutulur.

Laçının Zabux kəndi də doğma sakinlərini qarşılayan yaşayış məntəqələri sırasındadır. Hazırda Zabuxda 121 ailə və ya 475 nəfər sakin yaşayır. İlk mərhələdə kənddə 223 ailə məskunlaşacaq.

İşğal dövründə ermənilərin tamamilə dağıtdığı və çoxsaylı minalar basdırdığı Füzuli şəhəri də indi sürətlə yenidən qurulur. Füzuli şəhərinə 333 ailənin və ya 1186 nəfər sakinin qayıdışı təmin edilib. İlin sonuna qədər burada təqribən 2 minə yaxın insan yaşayacaq. Prezident İlham Əliyevin bu il oktyabrın 17-də Füzuli şəhər sakinləri ilə görüşdə qeyd etdiyi kimi, Böyük qayıdış proqramının birinci mərhələsinin sonunda - 2026-cı ilin sonunda Füzuli rayonunda 22 min nəfər yaşayacaq.

Böyük qayıdış proqramına uyğun olaraq ümumilikdə 1012 ailənin (4012 nəfər) işğaldan azad olmuş ərazilərə köçürülməsi təmin olunub. Cari ilin sonunadək əlavə olaraq 200-ə yaxın ailənin köçürülməsi gözlənilir.

Hazırda Şuşa, Ağdam, Füzuli, Laçın, Zəngilan, Cəbrayıl, Qubadlı, Kə-

ndi həmin ərazilərin bərpası və görülməli işlər barədə ictimaiyyətdə müfəssəl məlumatlar verir. Noyabrın 24-də Bakıda keçirilən BMT-nin Mərkəzi Asiya Ölkələrinin İqtisadiyyatları üçün Xüsusi Proqramının - SPECA-nın iştirakçı ölkələrinin dövlət və hökumət başçıları arasında Zirvə görüşündə bu mövzuya toxunan Prezident İlham Əliyev deyib: "Həzrətdə işğaldan azad olmuş ərazilərdə genişmiqyaslı bərpa-quruculuq işləri həyata keçirilir. Biz sifirdən yeni şəhərlər və kəndlər inşa edirik. İlk mərhələdə 100 yaşayış məntəqəsinin, o cümlədən 9 şəhər və 8 qəsəbənin bərpası edilməsi nəzərdə tutulur. Keçmiş məcburi köçkünlər Böyük qayıdış proqramı çərçivəsində öz dədə-baba yurdlarına qayıdırlar. 2026-cı ilin sonuna qədər 140 min keçmiş məcburi köçkün öz doğma evlərinə qayıdacaq".

Qərbi Azərbaycana qayıdış tarixi ədalətin bərpası olacaq

Ərazi bütövlüyünü təmin edən dövlətimizin bu gün əsas milli hədəflərindən biri də tarixi torpaqlarımızdan olan indiki Ermənistan ərazilərindən zorla didərgin salınmış soydaşlarımızın hüquqlarının təmin olunması, Qərbi Azərbaycana Qayıdış Konsepsiyasının həyata keçirilməsi ilə tarixi ədalətin bərpasıdır. Prezident İlham Əliyev bununla bağlı deyib: "Qarabağ dördü, problemi olan yerdə Qərbi azərbaycanlıların hüquqlarından danışmaq bəlkə də vaxtından əvvəl atılan bir atəş bənzəyə bənzərdi. Amma bu gün tam haqlı olaraq bu mövzunu beynəlxalq arenaya çıxarmışıq. Qərbi azərbaycanlılar öz dədə-baba torpaqlarına qayıtmalıdır. Bu, onların hüququdur. Bütün beynəlxalq konvensiyalar bu hüququ onlar üçün tanıyır. Azərbaycan dövləti olaraq ölməzdən gələni etməliyi ki, bu hüququ təmin edək. Bunun sülh yolu ilə etmək istəyirik. Əminəm ki, buna nail olacağıq. Çünki bu gün, ümumiyyətlə, Avrasiya məkanında monodövlətli yoxdur və Ermənistan üçün də yaxşı olar ki, bu monodövlət damğasını öz üzərindən götürsün. Bunun ən yaxşı və ən ədalətli yolu Qərbi azərbaycanlıların öz doğma torpaqlarına qayıtmasıdır".

Prezident İlham Əliyevin ötən il dekabr ayında Qərbi Azərbaycandan olan ziyalılarla görüşündə söyləndən fikirlər də bir daha təsdiqlədi ki, növbəti hədəfimiz Qərbi Azərbaycandır. Məlum olduğu kimi, XX əsr boyu, azərbaycanlılar mərhələli şəkildə - 1918-1921, 1948-1953 və 1987-1991-ci illərdə tarixi torpaqlarımızdan indiki Ermənistan ərazisindən zorla çıxarılıb, etnik təmizləməyə məruz qalmışlar. Soydaşlarımızın vaxtilə mütləq əksəriyyət təşkil etdikləri indiki Ermənistan ərazisindən tamamilə çıxarılması 1991-ci ildə başa çatmışdır. Müasir tariximizdə Azərbaycan ilk dəfə qaçqın problemi ilə soydaşlarımızın Qərbi Azərbaycandan zorla çıxarılması ilə üzlaşmışdır.

Qərbi Azərbaycana Qayıdış Konsepsiyasına əsasən, qarşıda dayanan əsas məqsəd və prinsiplər indiki Ermənistan ərazisindən qovulmuş azərbaycanlıların könüllü şəkildə, təhlükəsiz şəraitdə və ləyaqətlə öz yurdlarına qayıdışını üçün müvafiq verifikasiya və zəmanət mexanizmi olan və hüquqi baxımdan məcburi olan beynəlxalq razılaşmanın əldə edilməsi, gəriyyə qayıtma prosesinin müvafiq təhlükəsizlik, humanitar, sosial-iqtisadi yardım proqramları ilə təminat altına alınması, beynəlxalq nəzarət altında yenidənqurma və bərpası tədbirlərinin həyata keçirilməsi yolu ilə, gəriyyə qayıtması insanların davamlı reabilitasiya və re-integrasiyasının təmin edilməsidir.

Bütövlükdə Qayıdış Konsepsiyasının məramı Qərbi Azərbaycandan qovulmuş azərbaycanlıların öz ata-baba yurdlarına sülh yolu ilə təhlükəsiz və ləyaqətli şəkildə qayıdışlarına nail olunmasıdır. Tarixinin ən qüdrətli dövrünü yaşayan Azərbaycan qarşısında dayanan bütün hədəf və məqsədlərə çatmaq bacaran dövlətdir. Bu baxımdan inanırıq ki, Qərbi Azərbaycandan zorla çıxarılmış, qaçqın düşmüş soydaşlarımızın doğma torpaqlarına geri dönüşü, hüquqi terminologiya ilə ifadə etsək, repatriasiya layiqincə təmin olunacaqdır.

Hadi RƏCƏBLİ,
siyasi elmlər doktoru, professor

Azərbaycanın repatriasiya nümunəsi

Məcburi köçkünlərin doğma el-obalarına dönüşü ən mütərəqqi şəkildə təmin edilir

dirilmiş və nəticə etibarilə effektiv şəkildə həyata keçirilməsi üçün yol xəritəsi olan mühüm sənəddir və görülməli işlərin daha da sürətləndirilməsinə xidmət edir.

Bu yerdə onu xatırlatmaq istəyirəm ki, Böyük qayıdış hələ Aprel zəfərindən sonra cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı kəndinin bərpası və sakinlərinin doğma evlərinə qayıdışı ilə başlayıb. Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2017-ci ildə cəmi bir neçə aya bərpa olunan Cocuq Mərcanlı kəndində 24 illik fasilədən sonra həyat əvəltikət öz axarına qayıtdı. 24 illik yurd həsrətindən sonra Cocuq Mərcanlı sakinləri doğma el-obalarına qayıtdılar. Beləliklə, Böyük qayıdış Cocuq Mərcanlıdan başladı.

Prezident İlham Əliyevin tapşırığına əsasən Böyük qayıdışın rəmzinə çevrilən Cocuq Mərcanlıda Şuşa məscidinin bənzəri olan məscid də tikildi. Bu müqəddəs ocağın inşası işğalçı Ermənistan və beynəlxalq aləmə bir mesaj idi və bəyan etdi ki, gün gələcək Şuşadakı məscid də bərpa ediləcək. Cocuq Mərcanlı bərpasından cəmi 3 il sonra həmin tarix də yetişi və həm Şuşanın, həm də onun tarixi-mədəni və dini abidələrinin bərpasına başlandı.

Bu baxımdan artıq Vətən müharibəsinin sonuna Cocuq Mərcanlı timsalında artıq Azərbaycan dövlətinin Böyük qayıdışın həyata keçirilməsi, məcburi köçkünlərin repatriasiyası ilə bağlı təcrübəsi formalaşmışdır.

Müfəssəl dövlət proqramı

2021-ci il fevralın 2-də dövlətimizin başçısı "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər" in təsdiq edilməsi haqqında sərəncam imzalamışdır. Sərəncama əsasən, 2030-cu ilədək sosial-iqtisadi inkişafa dair reallaşdırılmalı olan 5 milli prioritetdən biri işğaldan azad olmuş ərazilərdə Böyük qayıdışdır. Sənəddə bununla bağlı deyilir: "Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin olunması xalqımızın çoxənlik tarixində möhtəşəm yer tutur. Dövlət sərhədlərini bərpa etməklə Azərbaycan xalqı son bir əsrdə hərbi və diplomatik sahədə ən böyük zəfərə nail oldu. Qələbənin əbədiləşdirilməsi üçün öz doğma torpaqlarından köçkün düşən insanların vətənə qayıdışı təmin olunmalıdır. Bu Böyük qayıdış vətəndaşlarımızın işğaldan azad edilmiş ərazilərdə dayanıqlı məskunlaşmasında və bu ərazilərdə ölkənin iqtisadi fəaliyyətinə qoşulmasında bir körpü olacaqdır".

olummuş ərazilərdə Böyük Qayıdış" Milli Prioritetinin icrasının təmin edilməsi məqsədilə hazırlanmış və 16 noyabr 2022-ci il tarixdə dövlət başçısı tərəfindən təsdiq edilmişdir.

İşğaldan azad olmuş ərazilərin dayanıqlı məskunlaşması çərçivəsində Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramında qarşıya qoyulan məqsədlərə uyğun olaraq bu gün işğaldan azad edilmiş ərazilərdə yüksək standartlara cavab verən yaşayış məntəqələri, o cümlədən "ağıllı şəhər" və "ağıllı kənd" konsepsiyaları əsasında müasir şəhərlər və kəndlər salınıb, etibarlı su, elektrik, qaz, istilik təminatı, habelə, bərpaolunan enerji mənbələrindən istifadəyə əsaslanan "yaşıl" texnologiyaların tətbiqi ilə "yaşıl enerji" zonası yaradılır, qabaqcıl standartlara uyğun təhsil, səhiyyə, sosial xidmət, yol-nəqliyyat infrastrukturunu qurulur. O cümlədən geri dönmə vətəndaşlarımızın məşğulluq imkanları, insan kapitalının inkişaf etdirilməsi, sosial dəstək mexanizmlərinin geniş tətbiqi kimi məqsədlər də diqqət mərkəzindədir və hər bir məqsəd birinci növbədə əhalinin layiqli həyat şəraitinin təmin olunmasına xidmət edir.

Bütün bu məqsəllər əsas götürülərək dövlətimizin ərazilərinin bərpası və əhalinin qayıdışına dair baxış və qarşıya qoyduğu hədəflər dövlət proqramının prioritet istiqamətlərini təşkil edir. Belə ki, dövlət proqramının tərtibi zamanı mütərəqqi beynəlxalq təcrübə, strateji inkişaf tendensiyaları nəzərə alınmaqla 6 prioritet məqsəd müəyyən edilmişdir. Bu prioritetlər "Ərazilərdə təhlükəsiz yaşayış və dövlət idarəetməsinin təşkili", "Ərazilərdə şəhər, qəsəbə və kənd yaşayış məntəqələrinin tikintisi və infrastrukturun təminatı", "Əhalinin geri qayıdışı və ərazilərdə dayanıqlı icmaların yaradılması", "Ərazilərin inkişafına və reintegrasiyasına dəstək göstərən strateji əhəmiyyətli və əhatəli infrastrukturun qurulması", "Dayanıqlı məskunlaşma üçün ərazilərin iqtisadiyyatının yerli və xarici dəyər zəncirinə inteqrasiyası", "Ərazilərdə ekoloji mühitin yaxşılaşdırılması və ekoloji təmiz texnologiyaların tətbiqi"dir.

Bu prioritet məqsədlər təsdiq edilir ki, məcburi köçkünlərin repatriasiyası kompleks məzmun daşımaqla, çoxsaylı tədbirlər sistemindən ibarətdir. Onu da qeyd edim ki, dekabrın 6-da ADA Universitetində Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin iştirakı ilə keçirilən "Qarabağ: 30 ildən sonra evə dönüş. Nailiyyətlər və çətinliklər" forumu Azərbaycanın bu istiqamətdə gördüyü işləri dünyaya çatdırmaq baxımından böyük əhəmiyyət kəsb etdi.

vaxtını gözləyirdilər və bu gün biz əraziləri azad etdiyimiz üçün ölməzdən gələni hər şeyi edirik ki, prosesi sürətləndirək", - deyərək Prezident İlham Əliyev forumda bildirmişdir.

Ən müasir infrastruktur yaradılır

Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun kənd və şəhərlərinin yenidən qurulması, insanların doğma yurdlarına qayıdışı, burada məşğulluğun təmin edilməsi və yeni istehsal sahələrinin yaradılması üçün ilk növbədə tələblərə cavab verən infrastruktur mövcud olmalıdır. Təsdiqi deyil ki, azad edilmiş ərazilərdə ilk yenidənqurma işləri də məhz infrastrukturların bərpasıdır, onların salınmasından, elektrik xətlərinin çəkilməsindən başlayıb.

Ötən 3 il müddətində Füzuli və Zəngilan beynəlxalq hava limanlarının, "Zəfər", "Törtər-Çaylı-Suqovuşan-Talış", "Füzuli-Hadrut" yollarının, 16 su-elektrik stansiyasının, 12 elektrik yarımstansiyasının, yüzlərlə kilometrə çatan yüksək gərginlikli elektrik veriliş xətlərinin inşası, Şuşa şəhərində 1 nömrəli tam orta məktəbin, Xarıbülül, Qarabağ və Yasəmən hotellərinin, Şuşa Otel-Konqres Mərkəzinin, Laçın şəhərində 2 nömrəli tam orta məktəbin istifadəyə verilməsi göstərir ki, infrastrukturların yaradılması istiqamətində işlər olduqca sürətlə və dinamik gedir. Bir məsələni də qeyd etməliyəm ki, istifadəyə verilən hər bir infrastruktur obyektində innovativ yerli texnologiyaların tətbiqi və 60 yerlik uşaq bağçası da tikilib. Burada poçt, "ASAN xidmət" və DOST, Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Mərkəzləri təsis olunub. Kənddə tikilmiş fabriki, tibb məntəqəsi, aptek, mağaza, kafe, mobil operator xidməti də fəaliyyət göstərir.

Talış Ağalından sonra məcburi köçkünlərin qayıdışları ikinci kənddir. 2023-cü ilin mart ayında Törtərin Talış kəndinin sakinlərinin doğma yurda qayıdışı təmin olunub. İlk mərhələdə kənddə 20 ailə qayıdıb. Hazırda kənddə 20 ailə və ya 90 nəfər sakin yaşayır. Kənddə sakinlərin yaşaması üçün əlverişli şərait yaradılıb.

2023-cü ilin may ayında isə Laçın şəhərinin sakinləri 31 ildən sonra doğma evlərinə qayıdıblar. Azərbaycan Ordusunun nəzarətinə keçməsindən cəmi 9 ay sonra, 2023-cü ilin may ayında Prezident İlham Əliyev Laçın şəhərinə qayıdışın əhali ilə görüşüb, evlərin açarlarını onlara təqdim edib. Cəmi 7-8 ay ərzində şəhərin böyük hissəsi tamamilə yenidən qurulub. Bu gün Laçın şəhərində 363 ailə və ya 1389 nəfər sakin yaşayır. Bununla yanaşı, Laçın şəhərində bərpa və quru-

findən təşviq olunur və iqtisadiyyat Nazirliyinin sahibkarlara dəstəyi ilə iri iqtisadi layihələr həyata keçirilir.

İndiyə kimi bu məqsədlə "Araz Vadisi Ağdam Zonası" Sənaye Parkının, Ağdam Sənaye Parkının, Laçın Aqro və Sənaye Parkının və Zəngilanda "Dost Aqropark"ın təməli qoyulub. İnfrastrukturla bağlı işlərin miqyası olduqca əhatəli və məzmunludur. Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramında əsasən, 2026-cı ilin sonuna qədər azad edilmiş ərazilərdə bu istiqamətdə xeyli layihələr yerinə yetiriləcək ki, bütün bunlar da öz evlərinə qayıdış vətəndaşlarımızın rahatlığına və rifahına uğurlu xidmət edəcək.

Artıq 2 şəhər və 3 kənddə yaşayış var

Əvvəldə qeyd etdiyim kimi, ötən ilin yayından etibarən azad edilmiş ərazilərdə məcburi köçkünlərin məskunlaşmasına başlanılıb. Belə ki, 2022-ci ilin iyul ayında Zəngilanın Ağal kəndində doğma sakinlərinin qayıdışı prosesi başlayıb. Artıq Ağaldada oturmaşın və öz axarına düşmüş həyat var, kənd sakinlərinin yaşayışı üçün bütün infrastruktur yaradılıb. Hazırda 175 ailənin və ya 871 nəfərin yaşadığı Ağaldada "ağıllı dövlət idarəçiliyi", "ağıllı infrastruktur" və xidmətlər, eyni zamanda "ağıllı təsərrüfat və biznes mühiti" yaradılıb. Kəndin enerjiyə olan tələbatı alternativ enerji mənbələrindən əldə edilir. Ağaldada 360 şagird yerlik məktəb və 60 yerlik uşaq bağçası da tikilib. Burada poçt, "ASAN xidmət" və DOST, Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Mərkəzləri təsis olunub. Kənddə tikilmiş fabriki, tibb məntəqəsi, aptek, mağaza, kafe, mobil operator xidməti də fəaliyyət göstərir.

Talış Ağalından sonra məcburi köçkünlərin qayıdışları ikinci kənddir. 2023-cü ilin mart ayında Törtərin Talış kəndinin sakinlərinin doğma yurda qayıdışı təmin olunub. İlk mərhələdə kənddə 20 ailə qayıdıb. Hazırda kənddə 20 ailə və ya 90 nəfər sakin yaşayır. Kənddə sakinlərin yaşaması üçün əlverişli şərait yaradılıb.

2023-cü ilin may ayında isə Laçın şəhərinin sakinləri 31 ildən sonra doğma evlərinə qayıdıblar. Azərbaycan Ordusunun nəzarətinə keçməsindən cəmi 9 ay sonra, 2023-cü ilin may ayında Prezident İlham Əliyev Laçın şəhərinə qayıdışın əhali ilə görüşüb, evlərin açarlarını onlara təqdim edib. Cəmi 7-8 ay ərzində şəhərin böyük hissəsi tamamilə yenidən qurulub. Bu gün Laçın şəhərində 363 ailə və ya 1389 nəfər sakin yaşayır. Bununla yanaşı, Laçın şəhərində bərpa və quru-